

Articles

Žodžių darybos vedlys plačiajai visuomenei ir specialistams

Word Formation Guide for the general public and specialists

Daiva Murmulaitytė
Lietuvių kalbos institutas, Lithuania
daiva.murmulaityte@lki.lt

 <https://orcid.org/0000-0003-3826-7272>

Lietuvių kalba no. 17 8 24 2022

Vilniaus Universitetas
Lithuania

Received: 05 August 2022
Accepted: 25 November 2022

Summary: Žodžių darybos vedlys – viena iš Lietuvių kalbos išteklių informacinės sistemos E. kalba paslaugų. Jis skirtas greitai ir glaustai supažindinti su lietuvių kalbos daiktavardžių darybos priemonėmis ir esminiais jų darybos dėsniniais. Šis žinynas kurtas orientuojantis į plačiąją visuomenę, tačiau gali būti naudingas ir žodžių darybos specialistams. Straipsnyje glaustai pristatoma greitoji ir detalioji duomenų paieška. Greitojoje numatytos dvi žodžių darybos priemonių paieškos linkmės, orientuojantis į formaliąją jų raidą arba į darybos ir leksinę semantiką. Detalioji paieška skirta ieškoti pagal keletą darybos priemonės, darybos pamato, darinių semantikos požymių, galimi įvairūs jų deriniai. Toliau straipsnyje aptariami keli probleminiai klausimai, iškėlę kuriant Žodžių darybos vedlio duomenų struktūrą ir tvarkant duomenis. Tai darybos priemonių homonimija, pradinių ir baigiamųjų svetimkilmų (neoklasikinių ir kt.) darybos priemonių klasifikacija ir vieta lietuvių kalbos žodžių darybos sistemoje bei aptariamajame žinyne, eksperimentinis (leksinių) semantinių požymių išskyrimas. Apibendrinant supažindinama su Žodžių darybos vedlio plėtros galimybėmis, ne tik gausinant daiktavardžių darinių pavyzdžių, bet ir perkuriant dabartinę duomenų struktūrą bei įtraukiant ir kitų kalbos dalių žodžių darybos duomenis.

Keywords: žodžių daryba, darybos priemonė, homonimija, atskala, neoklasikiniai formantai, leksinė semantika, darybos reikšmė.

Abstract: *Word Formation Guide* (WFG) – one of the services of the Information System of Resources of the Lithuanian Language *E. kalba .E -Language*). It is intended to quickly and concisely introduce the means of word formation of Lithuanian nouns and the essential regularities of their formation. This guide is intended for the general public, but may also be useful for the specialists in word formation. The article briefly introduces a fast and detailed data search in the WFG. The quick search provides two ways of searching for means of word formation, focusing on their formal expression or derivative and lexical semantics. The detailed search is designed to search according to several features of the word formation means, base, and the semantics of the derivatives. In this search various combinations of the features are possible. Next, the article discusses several problematic issues that arose during the creation of the WFG data structure and data management. This is the homonymy of means of word formation, the classification of initial and final borrowed (neoclassical and other) formatives of words (prefixes, combining forms etc.) and their place in the word formation system of the Lithuanian language, and in the guide under discussion, experimental separation of (lexical) semantic features. In conclusion, the development possibilities of the *Word Formation guide* are introduced, not only by increasing the number of examples of noun derivatives and compounds but also by redesigning the current data structure and including the word formation data of other parts of speech.

Keywords: word formation, means of word formation, homonymy, splinter, neoclassical formatives, lexical semantics, derivational meaning.

Įvadas

Žodžių darybos vedlys (ŽDV) – viena iš Lietuvių kalbos išteklių informacinės sistemos *E. kalba* paslaugų (<https://ekalba.lt/zodziu-darybos-vedlys/>). Šis žinynas skirtas greitai ir glaustai supažindinti su lietuvių kalbos daiktavardžių darybos priemonėmis ir esminiais jų darybos dėsniniais. Jis „padeda kalbos vartotojams pasirinkti tinkamiausius darybos būdus ir priemones norimiems žodžiams susikurti ir taip įvardinti į lietuvių kalbą ateinančias naujas sąvokas ir reiškinius“, sakoma ŽDV įžangoje. Taigi, šis daiktavardžių darybos žinynas rengtas orientuojantis į plačiąją visuomenę. Tarkim, kaip vienas jo naudotojų galėtų būti įsivaizduojamas verslininkas, steigiantis savo įmonę ir norintis jai susikurti taisyklingą pavadinimą. Neabejotinai ŽDV pravers ir besimokantiems lietuvių kalbos ar jos mokantiems. Tačiau jis gali būti naudingas ir žodžių darybos specialistams.

Šio straipsnio tikslas – supažinti su pagrindinėmis *Žodžių darybos vedlio* galimybėmis ir aptarti keletą problemų, kurios dar laukia savo sprendimų, kuriant šį žinyną toliau. Tyrimo metodai – analitinis, aprašomasis, sinchroninė žodžių darybos analizė.

Žinynas sukurtas dviejose lietuvių kalbos gramatikose – *Dabartinės kalbos* (DLKG) ir akademinėje *Lietuvių kalbos* (LKG) – pateiktų daiktavardžių darybos aprašų pagrindu, susisteminus juose pateikiamą informaciją keliais pagrindiniais aspektais (darybos priemonės ir pamato ypatybių, darybos reikšmės ir kt.). Jis apima tik daiktavardžių darybą, nes įsivaizduojamam vartotojui, tikėtina, pirmiausia rūpėtų pasidaryti lietuvišką naujo reiškinio, naujos ar svetimos realijos ar pan. pavadinimą, t. y. būtent daiktavardį.

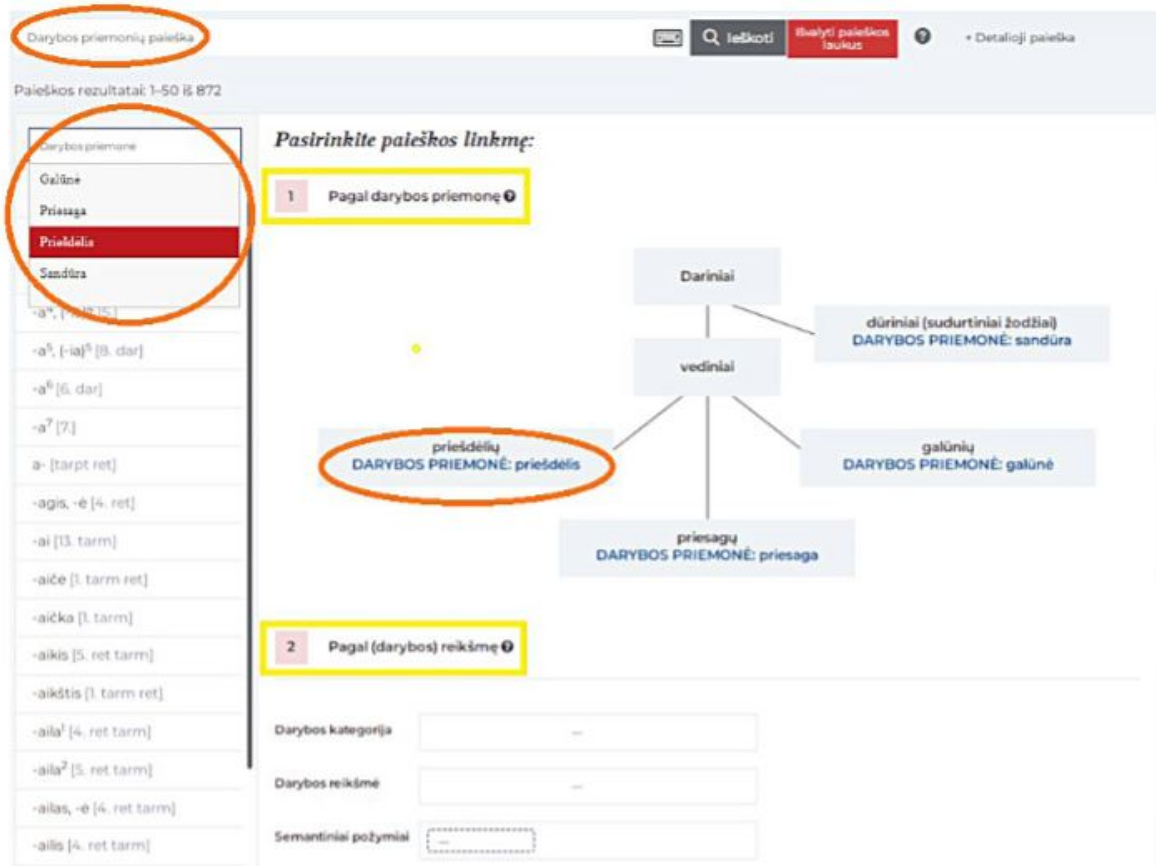
1. Informacijos paieškos galimybė

Žodžių darybos vedlys nuo 2021 m. rudens jau pristatytas kelioms auditorijoms, nuosekliai ir išsamiai demonstruojant, kaip juo naudotis ir kokius rezultatus galima gauti. Šiuokart, pernelyg nesigilinant į smulkmenas, primintini esminiai dalykai.

Numatytos dvi žodžių darybos priemonių paieškos linkmės, orientuojantis į formaliąją jų raišką (1) ir į darybos ar leksinę semantiką (2). Pirmuoju atveju darybos priemonės galima ieškoti naudojantis darinių klasifikacijos schema (žr. 1 pav.) ar darybos priemonės langelyje (pirmiausia pasirinkus jos rūšį). Arba galima iš karto ieškoti konkrečios žodžių darybos priemonės, įrašant ją ar jos fragmentą darybos priemonės paieškos langelyje. Bus išrinktas paieškos kriterijus atitinkantis darybos priemonių sąrašas ir paspaudus norimą priemonę atsivers jos aprašas (ar vienas iš aprašų, žr. 2 pav.), kuriame pateikta informacija apie

darybos pamato ir priemonės ypatybes, darybos eigą, darinių pavyzdžiai ir kt.

Antroji linkmė yra semantinė, pagal ją ieškoma, jei domina darybos arba leksinė semantika, t. y. darybos kategorijos, darybos reikšmės arba semantinių požymių langeliuose (žr. 3 pav.).

1 pav.
Darybos priemonių paieškos linkmės Žodžių darybos vedlyje

Paieškos rezultatai: 1-5 iš 5

Darybos priemonė: < > Priesaga **-(i)okas, -ė³** Pav. kyla 2019-05-11
Atnaujinta 2020-07-09

1-as aprašas 2-as aprašas 3-ias aprašas

-{(i)okas, -ė¹ [3. tarm. ret]}
 -{(i)okas, -ė² [4. ret. tarm.]}
-{(i)okas, -ė³ [5.]}
 -{(i)okas, -ė⁴ [10.1. tarm.]}
 -okas [10.4. tarm. ret]}

Darybos ir leksinė semantika

Darybos kategorija: 5. Vardžodinės ypatybės turėtojų pavadinimai

Darybos reikšmė: 5. asmuo, gyvis ar daiktas, kuriam būdinga pamatiniu žodžiu žymima ypatybė

Semantiniai požymiai: asmuo pagal užsiėmimą

Darybos priemonės, darybos pamato ir darinio ypatybės

Darybos pamatas: žodis

Pamatinio žodžio kalbos dalis: skaitvardis

Darybos pamato ypatybės: Įprastiausi yra iš keltintinių skaitvardžių padaryti mokinių pavadinimai, žymintys juos pagal einamą klasę.

Darybos eiga ir pavyzdžiai

Darybos eiga: *ketvirt-~~as~~, -~~a~~ + -okas, -okė = ketvirtokas, ketvirtokė*

Iki XXI a. pr. fiksuoti dariniai: *ketvirtokas, ketvirtokė*
septyniokas, septyniokė
trečiokas, trečiokė

Kita informacija

2 pav.

Paieškos rezultatas (informacija apie ieškotą priesagą -okas, -ė)

2

Pagal (darybos) reikšmę ?

Darybos kategorija

5. Vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinini... x

Darybos reikšmė

Semantiniai požymiai

----

asmuo (prastesnis)
asmuo, veikiantis kartu
[VAIRIOS GYVOS BŪTYBĖS
veikėjas pagal lyties skirtumą
veikėjas pagal ypatybę
veikėjas pagal atliekamą veiksmą
veikėjų kuopa
osvūnas

3 pav.
Semantinė darybos priemonių paieškos linkmė

Informacijos galima ieškoti pagal kelis požymius, tam iš esmės skirta detalioji paieška (žr. 4 pav.). Pavyzdžiui, deminutyvų, pavadinančių paukščių jauniklius, darybos priemonių galima ieškoti trijuose paieškos laukuose pažymėjus atitinkamą darybos kategoriją (1. Deminutyvai), semantinį požymį (jauniklis) ir raidžių seką *paukš** (pastarosios būtų ieškoma visuose tekstiniuose ŽDV laukuose, t. y. visuose aprašymuose). Paieškos rezultatas – penkios tarminės priesagos: *-ėnas* (pavyzdžiui, *gyvatėnas* ‘gyvatės vaikas, gyvačiukas’), *-ykštis*, *-ė* (pvz., *šunyktis*), *-ynas*, *-a* (pvz., *žvirblynas* ‘žvirbliaus vaikas’), *-(i)ūtis*, *-ė* (pvz., *katūtis* ‘kačiukas, katukas’) ir *-uitis* (pvz., *gandruitis* ‘gandro vaikas, gandriukas’).

4 pav.

Detalioji žodžių darybos priemonių paieška (paieškos požymiai)

Taip pat labai naudinga galimybė siaurinti, tikslinti paiešką, dar kartą ieškant jau gautuose rezultatuose. Tarkim, pagal darybos kategorijos požymį išsirinkus vietos pavadinimų darybos priemones ir jų sąrašą pamačius, kad rasta nemažai priesagų ir galūnių, o atsivertus vienos kitos darybos priemonės aprašą ir pastebėjus, kad vietos pavadinimai daromi iš įvairių kalbos dalių pamatinių žodžių, toliau išsamesnės informacijos norima ieškoti tik apie retas veiksmažodžių vedinių darybos priemones. Tokiu atveju antrą kartą (jau tarp išrinktų darybose priemonių) ieškoma tik tokių, kurios atitinka požymius: pamatinio žodžio kalbos dalis – veiksmažodis, darybos priemonės ypatybė – reta. ŽDV tokių randa 4 priesagas: *-einė* (pavyzdžiui, *buv-einė : būti (buvo)*), *-imys (-imis)* (pvz., *paplūd-imys : paplūsti (paplūdo)*), *-lis (-lys)* (pvz., *sandė-lis : sudėti*) ir *-vė* (pvz., *kal-vė : kalti, kala, kalė*).

2. Spręstini duomenų pateikimo klausimai

Kol kas *Žodžių darybos vedlys* dar nėra baigtas. Pirmiausia dėl to, kad jį ketinama pildyti darinių pavyzdžiais. Įtraukus visus pavyzdžius iš gramatikų, papildžius dariniais iš kitų svarbiausių kalbotyros veikalų, *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* (ND), turėsime nemenką jų sancaupą su galimybe išsiaiškinti konkretaus darinio darybą (ieškant pagal pavyzdį trijuose laukuose – iki XXI a. fiksuotų žodžių, naujadarų ir netipiškų darinių). Pavyzdžiui, norint patikrinti dėl žodžio *juodalksnynas* darybos (jei, tarkim, besimokančiam lietuvių kalbos žodžių darybos būtų neaišku, ar tai dūrinys, ar priesagos vedinys), šis žodis bus rastas ir parodytas iš būdvardžių ir daiktavardžių padarytų dūrinų apraše. Žinynas dar nebaigtas ir dėl to, kad struktūrinant gramatikose pateiktą informaciją iškilo keletas duomenų pateikimo neaiškumų. Yra jame ir eksperimentinių dalykų, dėl kurių galbūt dar irgi reikėtų padiskutuoti. Tuo ŽDV ir yra įdomus ne tik plačiajai visuomenei, bet ir žodžių darybos

specialistams. Štai keletas klausimų, kurie dar laukia teorinių diskusijų ir sprendimų:

- darybos priemonių homonimiškumas ir jo žymėjimas;
- svetimkilmės darybos priemonės (priešdėliai, dūrinių sandai, baigmenys), jų klasifikacija ir vieta lietuvių kalbos žodžių darybos sistemoje bei aptariamajame žinyne;
- morfologinė ir nemorfologinė žodžių daryba (šiuo metu ŽDV nieko nerasime apie maišinius, kurie, kaip rodo ND, laisvuosiuose stiliuose nėra retenybė);
- tradicinė ir novatoriška žodžių darybos būdų sampratos bei jų santykis praktiniu aspektu;
- leksinės ir darybos semantikos „simbiozė“;
- ŽDV plėtra įtraukiant kitų kalbos dalių darybos duomenis ir kt.

2.1. Darybos priemonių homonimiškumas

Akademinės gramatikos pratarmėje rašoma, kad semantinė darybos tipų klasifikacija nėra patogi, kai skaitytojas nori „pasiinformuoti“ apie vieną kurį darybos afiksą (priesagą, priešdėlį ar galūnę). Todėl pridėta „Daiktavardžių ir būdvardžių darybos afiksų rodyklė“, pagal kurią lengva susirasti tą gramatikos paragrafą (ar tuos paragrafus), kur liečiami rūpimą afiksą turintys žodžiai (LKG 1, 5–6). Rodyklė išties yra būtina, antraip šia gramatika nebūtų galima naudotis kaip žinynu, tačiau duomenų pateikimas joje vis dėlto nėra pats patogiausias skaitytojui. Antai ieškantys informacijos apie, tarkim, deminutyvinę priesagą *-ukas* rodyklėje mato tokias nuorodas:

-ukas § 652

-ukas, -ė §§ 385, 521, 558; žr. *-iukas, -ė*

-iukas, -ė §§ 385, 521, 558; žr. *-ukas, -ė* (LKG I 727, 725)

Apie deminutyvus, pavyzdžiui, *valandžiukė, pragiedruliukas, varnėniukas*, kalbama tik § 385 (LKG 1, 265–269), kitais atvejais tai yra kitų darybos kategorijų priesagos, su jomis daromi veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pvz., *krapštukas, žindukas* ‘žindomas paršiukas, žinduklis’ (§ 521, LKG 1, 328), vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pvz., *kavinukas, musinukė, atvirukas, pirštukas* ‘ant piršto

maunamas siuvamasis žiedas' (§ 558, LKG 1, 348–349), įrankių pavadinimai, pvz., *krapštukas*, *švilpukas* (§ 652, LKG 1, 393). Taigi, šiuo atveju būtų galima kalbėti ne apie vieną, o apie keturias homonimines priesagas, kurių vediniai skiriasi darybos reikšmėmis.

Priesagos į ŽDV buvo įvedamos tokiu pavidalu, kokios jos pateikiamos atitinkamuose gramatikų paragrafuose, o ne minėtoje LKG rodyklėje (kai kuriais atvejais darybos priemonių pateikimas ten šiek tiek skiriasi). Homonimų numeriais žymėtos tik visiškai analogiškos rašmenų sekos. Tad automatiškai surikiuotas priesagų *-ukas* sąrašas žinyne šiuo metu atrodo taip:

-*(i)ukas*, -*ė*¹
 -*(i)ukas*, -*ė*²
 -*(i)ukas*, (-*ė*)
 -*ukas*

Akivaizdu, kad lyginant su minėta rodykle, dalykiniu atžvilgiu teisingiau pateikiamos atskiros darybos priemonės, iš karto matyti, kad tai ne viena priesaga. Tačiau jų homonimijos žymėjimas nėra nuoseklus, o homonimų numeracija klaidina, nes suponuoja mintį, kad homoniminės priesagos tėra dvi.

Išsiaiškinus, kad kiekviena darybos priemonė sąrašė turi būti pateikiama atskirai, dar reikia atsakyti į kelis klausimus.

1. Kaip traktuoti priesagas, kurių vediniai yra mobilieji daiktavardžiai (substantiva mobilia), t. y. gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės formos? Yra tokių darybos formantų, kuriuos gramatikos pateikia kaip mobiliuosius, tačiau iš tikrųjų iliustruojantys darinių pavyzdžiai yra tik vienos kurios giminės, pavyzdžiui, reta tarminė deminutyvų priesaga *-alis*, *-ė*, kurios darinių giminė sutampa su pamatinių žodžių gimine – *kelalis* (: *kelias*), *brolalis* (: *brolis*), *dienalė* (: *diena*) (LKG 1, 281). O vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų priesagos *-inė* ir *-inis* pateikiamos kaip atskiros, nors asmenis pagal mėgstamą valgį pavadinantys vediniai, minimi priesagos *-inis* (*-inys*) apraše (pavyzdžiui, *agurkinis*, *-ė*, *bulvinis*, *-ė* ir kt.) gali turėti ir vyriškosios, ir moteriškosios giminės formas (plg. DLKG, 116; LKG 1, 345).

2. Ką laikyti homonimijos žymėjimo vienetu – pagrindinį afiksą ar visą darybos formantą (sudarytą iš pagrindinės ir šalutinės darybos priemonės)?¹ Pavyzdžiui, yra 12 darybos

formantų, kuriuos sudaro priesaga -al- su skirtingomis galūnėmis:

- -ala – su ja daromi vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (sniegala ‘sniegena’);
- -alas¹ – veiksmų pavadinimai (pliurpalas), -alas² – veikėjų ir veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (strakalas), -alas³ – vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (riebalai), -alas⁴ – veiksmo rezultatų pavadinimai (tirpalas), -alas⁵ – įrankių pavadinimai (papuošalas);
- -alė – veiksmo rezultatų pavadinimai (raugalė ‘tokia gira’);
- -alis – veikėjų ir veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (smirdalis);
- -alys – vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (šakalys);
- -alis, ė – deminutyvai (brolalis);
- -alius, -ė¹ – veikėjų ir veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (čiaudalius, -ė), -alius, -ė² – vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (nuogalius, -ė).

Jei būtų orientuojamasi į pagrindinę darybos priemonę – priesagą, tai homonimų žymėjimas, matyt, būtų kelių lygių, ypač jei dar pasirodytų reikalinga mobiliųjų daiktavardžių formas pateikti ištisai (-alis, -alė; -alius, -alė), taigi, ir joms prireiktų homonimo numerio. Padėtis pasirodytų dar komplikutesnė, jei mobilišios darybos priemonės vyriškosios ir moteriškosios giminės formoms reiktų priskirti skirtingus homonimų numerius, pvz., -alis, -alė¹; -alius¹, -alė²; -alius², -alė³. Taip tikrai atsitiktų laikantis darybos priemonių rikiavimo pagal darumą principo, t. y. pirmiausia sąrašuose pateikiant tas darybos priemones, su kuriomis jau padaryta daugiausiai darinių ir toliau aktyviai daromasi naujadarų. Praktiškai tai nesuderinama su formalaus rikiavimo principu: pirmiau pateikti mobiliąsias darybos priemones ir vienodu numeriu žymėti abiejų giminių formas, o paskui – vienos kurios giminės formas turinčius darybos formantus, kuriems tas formų numeracijos vienodumas nėra aktualus.

3. Kokiais homonimų skyrimo kriterijais remtis? Žinoma, čia kalbama apie homonimiją vienos darybos priemonių rūšies ribose, o ne apie skirtingos rūšies darybos afiksus. Plg. tarptautinį priešdėlį *a-* (*a-socialus*) ir lietuvišką galūnę *-a* (*trauk-a*) – šie formantai nėra homonimai. Kitas dalykas, kad tų lietuviškų galūnių yra ne viena, jos sutampa forma, bet skiriasi reikšme, todėl laikytinos homoniminėmis – *trauk-a*¹ (veiksmo pavadinimas), *gaus-a*² (ypatybės pavadinimas), *žliumb-a*³ (veikėjo pavadinimas), *prieplauk-a*⁴ (vietos pavadinimas), *skald-a*⁵ (veiksmo rezultato pavadinimas), *pakab-a*⁶ (įrankio pavadinimas) ir kt. Taigi, vienas tvirtas homoniminių darybos priemonių skyrimo kriterijus yra priklausymas skirtingoms darybos kategorijoms, t. y. skirtinga kategorinė darybos reikšmė. Dar plg. *vyskup-ija*¹ (vietos pavadinimas) ir *gyvūn-ija*² (kuopinis pavadinimas). Kitas kriterijus yra skirtinga afikso kilmė, pagal jį tarptautiniuose žodžiuose išskiriama trečia priesaga *-ija*³, pvz., *garant-ija*, *amnest-ija*, *reviz-ija* (DLKG 99, LKG 1, 303)². O pamatinių žodžių kalbos dalies skirtumas ir pačių darinių kalbos dalies skirtumas homonimijos kriterijais nelaikytini. Pavyzdžiui, *deminutyvai* švarutėlė *staltiesėlė* skiriasi ir pamatinių žodžių, ir pačių vedinių kalbos dalimis, tačiau jų priesaga *-ėlis*, *-ė* yra ta pati. *Daiktavardis*, *būdvardis* ir *veiksmažodis* *nemalonė*, *nemalonus*, *-i*, *nemylėti* iš atitinkamai *daiktavardžio* (*malonė*), *būdvardžio* (*malonus*, *-i*) ir *veiksmažodžio* (*mylėti*) yra padaryti su tuo pačiu priešdėliu *ne-*.

4. Kuo remiantis turėtų būti nustatoma homoniminių darybos priemonių eilės tvarka ir numeracija? Minėta, kad atrodo tikslinga homonimus numeruoti pagal darybos priemonės reguliarumą, darumą, galbūt atsižvelgiant ir į darinių vartosenos dažnumą, tačiau prieš tai reikėtų išsamių dabartinės vartosenos tyrimų, kurie šiuo klausimu patvirtintų ar pakoreguotų iš esmės prieš 60 metų gramatikose aprašytą daiktavardžių darybos padėtį. Be kita ko, būtina atsižvelgti ir į naujažodžių darybos polinkius.

Taigi, homonimiškumo problema *Žodžių darybos vedlyje* dar nėra išspręsta, žymėjimas dar nėra nuoseklus (ir neapima priešdėlių). Tai, žinoma, netrukdo plačiajai visuomenei darytis naujų pavadinimų, kol mokslininkai tiria, diskutuoja ir ieško optimalių jiems iškylančių problemų sprendimų.

2.2. Svetimkilmės žodžių darybos priemonės

Tai daugiausia neoklasikiniai darybos formantai – priešdėliai, dūrinių sandai ir baigmenys (tarp jų ir nemorfeminiai), išskiriami skoliniuose ir vartojami saviems žodžiams darytis³. Kol kas *Žodžių darybos vedlyje* svetimkilmų darybos priemonių yra tik tiek, kiek pateikiama gramatikose – 19 tarptautiniais vadinamų priešdėlių: *anti-, dis-, eks-, kontr(a)-, re-, super-, ultra-, vice-* ir kt. Numatoma parengti priedą, kuriame remiantis daugiausia tarptautinių žodžių žodynais bus pateikiamos tokių formantų suteikiamos reikšmės ir darinių pavyzdžiai. Tačiau jis nebus integruotas į patį ŽDV, taigi jame nebus automatinės paieškos. Prieš tai reikia apsispręsti dėl dalies tokių svetimkilmų darybos priemonių rūšies. Tarkim, konkrečiai dėl *infra-, peri-, proto-, vice-* – ar tai yra priešdėliai, kaip rašoma gramatikose (DLKG 149–150, LKG 1, 435–436), ar dūrinių sandai, kaip teigia *Interleksis* (žr. 5 pav.) ir TŽŽ 2013, pastarajame minimaliai redaguotos aptariamųjų darybos priemonių apibrėžtys, bet jų traktavimas darybiniu aspektu sutampa.

infra... [lot. *infra* – žemiau, po, apačioje],

pirmoji sudurt. žodžių dalis, reiškianti: apatinis, žemesnysis, esantis po kuo nors; vėlesnis; vidinis; susijęs su infraraudonaisiais spinduliais, jų panaudojimu.

peri... [gr. aplinkui, prie, šalia, apie],

pirmoji sudurt. žodžių dalis, rodanti, kad kas nors yra šalia, prie ko nors, aplink ką nors.

proto... [gr. *prōtos* – pirmas],

pirmoji sudurt. žodžių dalis, reiškianti: pirmapradis, pradinis, pirmykštis, pirminis; religijoje – aukštesnysis, vyresnysis.

vice... [lot. vietoj, kaip],

pirmoji sudurt. žodžių dalis, reiškianti buvimą kieno nors pavaduotoju, padėjėju arba žemesnį rangą, laipsnį.

5 pav.

Infra-, peri-, proto-, vice- tarptautinių žodžių žodyne *Interleksis*

Pasižvalgius po kitų kalbų žodynus matyti, kad ir juose šie keturi svetimkilmiai formantai vertinami įvairiai. Latvių kalbos žodynuose trys iš jų – *infra-* (SV 1999), *proto-* (MSV) ir *vice-* (LLVV, MLVV) – laikomi dūrinių dalimis, o *peri-* (SV 1996) – priešdėliu. Daugumoje žiūrėtų rusiškų žodynų ir enciklopedijų visi keturi: *infra-* (NSIS), *peri-* (NSIS), *proto-* (NSIS, PSIS, TSRJ, MAS, nsrjts, SIS, RSS, BTSRJ, OK) ir *vice-* (NSIS, TSRJ, BTSRJ) laikomi (pirmosiomis) sudėtinėmis dūrinių dalimis, gerokai rečiau kai kurie jų laikomi priešdėliais, kaip kad *vice-* (plg. OS, ESE ir pastabą OK), *proto-* (ESRJMF, OS). Visi žiūrėti anglų kalbos žodynai (DPSCF, MW, AHD, WNWD, Lexico, CED ir kt.) *infra-* ir *peri-* laiko prefiksais, afiksais (WNWCD), *proto-* ir *vice-* kai kur traktuojamas kaip dūrinių dėmuo (pvz., OALD). Labiausiai anglų kalbos žodynuose nuomonės yra išsiskyrusios dėl *proto-*. Kai kur ši svetimkilmė darybos

priemonė pažymėta kaip prefiksas (CALD, AHD) ar afiksas (WNWCD), tačiau nemažai kur ji laikoma dūrinių sandu (DPSCF, MW, WNWD, CED, OALD).

Minėtame priede tikslinga pateikti ne tik pirmuosius, bet ir antruosius svetimkilmės dūrinių sandus. Taip daroma žodynuose (žr. kai kuriuos pavyzdžius iš *Interleksio* 6-ame pav.), gramatikose jie nepateikiami. ND fiksuota keletas lietuvių kilmės naujadarų, padarytų su baigmeniu *-logija*⁴: *maistologija* ‘mokslas apie maistą, jo gaminimą’, *nuobodologija* ‘nuobodus mokomasis dalykas, pamoka’, *šalikologija* ‘išmanymas, kaip nešioti šalikus’, taip pat *santuokologija* ‘mokslo sritis, tirianti porų tarpusavio santykius ir santuoką’ (vertinys iš anglų k. *marriageology*). Akivaizdu, kad su šiuo baigmeniu, reiškiančiu sąsają su mokslu (bendroja prasme), dabartinėje lietuvių kalboje aktyviai daromasi naujų žodžių. Plg. dar analoginius darinius *keturlogija* ‘keturių dalių kūrinys’ (pagal *trilogija*) ir *tikrologija* ‘ateities prognozė remiantis tikrove, įvykusiū faktū’ (pagal *futurologija*) bei maišinį *spintologija* ‘gebėjimas tvarkyti savo drabužių spintos turinį ir tinkamai rengtis’, sulietą iš *spinta* ir *psichologija* – juose *-logija* reiškia pirmuoju sandu žymimo dalyko sąsają su konkrečiu mokslu arba yra visai kitos semantikos (*keturlogija*).

...archija [gr. *archē* – pradžia, pirmenybė, vyresnumas],

antroji sudurtinių žodžių dalis, rodanti jų sąsają su valdžia, valdymo formomis, pvz., monarchija.

...filas [gr. *philos* – bičiulis, mėgėjas, *phileō* – myliu, mėgstu],

antroji sudurtinių žodžių dalis, reiškianti ko nors pomėgį, palinkimą į ką nors, buvimą kieno nors bičiuliu.

...logas [gr. *logos* – kalba; sąvoka, mokslas; mintis; apibrėžimas; santykis],

antroji dalis sudurt. žodžių, reiškiančių žmogų, tirantį kurią nors mokslo šaką, arba reiškiančių sąsają su kalba, žodžiu.

...logija [gr. *logos* – žodis, sąvoka, mokslas],

antroji sudurt. žodžių dalis, rodanti jų sąsają su tam tikru mokslu.

...skopas [gr. *skopeō* – žiūriu, stebiu],

antroji sudurt. žodžių dalis, reiškianti stebėjimo prietaisą.

...skopija [gr. *skopeō* – žiūriu, stebiu],

antroji sudurt. žodžių dalis, rodanti jų sąsają su stebėjimu.

6 pav.

Kai kurios antrosios svetimkilmės dūrinių dalys žodyne Interleksis

Kol kas neaišku, kaip elgtis su naujaisiais *-nomika*, *-geitas*, *-holikas*, *-holizmas*, *-busas*, *-matas* ir pan. skolintais galiniais formantais (žr. 1-ą lentelę). Pagal kilmę tai yra atskalos (angl. *splinter*), atsirandančios paprastai kitų kalbų maišiniuose (angl. *blends*), dažniausiai nemorfemiškai atskiriant, atskeliant jų pradinių žodžių dalis, ir ilgainiui imamos naudoti kaip naujų

žodžių darybos priemonės, suteikiančios naujadarams naują specifinę reikšmę⁵. Pavyzdžiui, *-(o)holic*, anglų kalboje atsiradęs iš *alcoholic* ‘alkoholikas’, maišant jį su kitais žodžiais (*workaholic* ‘nuo darbo priklausomas žmogus, darboholikas’ < *work* + *alcoholic*). Daugėjant tokių maišinių (*tobaccholic*, *sugarholic*, *shopaholic*, *sexaholic* ir kt.) ši raidžių seka imta traktuoti kaip priesaga⁶, su kuria daromi pavadinimai asmenų, turinčių labai didelį polinkį, potraukį, priklausomybę nuo pirmuoju žodžiu žymimo daikto, veiklos ir t. t. (plg. Mattiello 2018, 10). Kartu su skoliniais ir vertiniais tokios darybos priemonėmis virtusios atskalos pereina į kitas kalbas ir tampa tarptautinėmis. Pavyzdžiui, ND fiksuotas lietuviškos darybos naujadaras, autorinis (Juozo Erlicko sukurtas) *alachoholikas* ‘atsidėjęs Alacho šlovintojas’⁷. Tokie baigmenys įvairiuose šaltiniuose taip pat traktuojami nevienodai, pavyzdžiui, *-geitas* vienuose anglų kalbos žodynuose laikomas priesaga, kituose – dūrinių dėmeniu (Aleksaitė 2022, 136). Lentelėje pabraukti jau lietuviams prireikus, lietuvių kalbos dirvoje sukurti žodžiai, taigi kai kurios atskalos jau yra virtusios ir lietuvių leksikos darybos priemonėmis.

Baigmenys	Naujažodžiai (ND)
<i>-busas</i>	<i>akvabusas, bibliobusas, pasobusas, skiepobusas, šydlobusas, velobusas</i>
<i>-demija</i>	<i>dezinfodemija, infodemija, panikademija, pindemija (< pindėti + pandemija), plandemija, psichodemija, sindemija, skiepidemija, tvindemija</i>
<i>-geitas</i>	<i>dyzelgeitas, Grigeogeitas, kalafiorgeitas, klimatogeitas, koldūngeitas, kotleto-geitas, Paksogeitas, partigeitas, picageitas, sofageitas, šungeitas, Vanageitas; dar plg. Kučmageitas, rubikonogeitas, Irangeitas, Angolageitas, Orlengeitas, uspaskichgeitas (DLKT)</i>
<i>-holikas, -ė</i>	<i>alachoholikas, -ė, darboholikas, -ė, energiholikas, -ė, graikoholikas, -ė, kava-holikas, -ė, kinoholikas, -ė, rūbaholikas, -ė, seksoholikas, -ė, šopaholikas, -ė, tekstoholikas, -ė; dar plg. pirkoholikas (DLKT), muzikoholikas, šokoladoholikas (Mikelionienė 2002, 79)</i>
<i>-holizmas</i>	<i>darboholizmas, seksoholizmas</i>
<i>-mobilis</i>	<i>banderomobilis, baudomobilis, betmenomobilis, bibliomobilis, kaimobilis, ka-lėdomobilis, putinmobilis, reanimobilis, skiepomobilis, smaližiamobilis, sniego-mobilis</i>
<i>-matas</i>	<i>knygomatas, jezomatas, kaukomatas, maistomatas, mokomatas, padangomatas, parkomatas, paštomatas, picomatas, plytomatas, taromatas</i>
<i>-nomika</i>	<i>abenomika, dykonomika, dovanomika, geronomika, griponomika, kalėdonomika, keistonomika, laisvanomika, mokonomika, putinomika, reiganomika, vanilono-mika; dar plg. atkatonomika, parazitonomika, sovietonomika (Girčienė 2013, 82)</i>
<i>-rama</i>	<i>Dovanorama, kalėdorama, koronorama</i>

1 lentelė.

Naujieji svetimkilmiai baigmenys Naujažodžių duomenyne

Tokių svetimos kilmės baigmenų gali atsirasti ir iš lietuvių kalboje sukurtų maišinių. Pavyzdžiui, sumaišius žodžius *krapai* ir *peštas* ‘itališkas tirštas padažas (užtepas), paprastai gaminamas iš alyvuogių aliejaus, bazilikų, kedrinių pinijų ir kietojo sūrio ir valgomas su makaronais ar tepamas ant duonos’ (ND) gautas naujas lietuviškas krapų pagardo pavadinimas *krapeštas*. Dar vienas pagardas, su morkų lapais, pavadintas *morkestu*⁸, šiame naujadare jau galima įžvelgti iš atskalos *-estas* gimstantį naują darybos formantą.

Pirmiausia reikėtų aiškiau apsibrėžti kriterijus, pagal kuriuos būtų nustatomas darybinis svetimkilmų žodžių pradmenų (priešdėlis / prefiksoidas / pirmasis dūrinio sandas) ir baigmenų (priesaga / sufiksoidas / antrasis dūrinio sandas) statusas. Regis, tvirtų tokių kriterijų vis dar nenustatyta (plg. Rudaitienė 2002, 39; Inčiuraitė 2013, 60–61; taip pat Miliūnaitė 2022, 310–326 ir ten nurodytą literatūrą). Vienas iš tokių galėtų būti leksinės semantikos kriterijus – jei svetimkilmė žodžio dalis kilusi iš savarankišką leksinę reikšmę turinčio, savarankiškos kalbos dalies žodžio, ji laikytina dūrinio sandu (*bio-*, *uni-*), jei iš prielinksnio (pvz., *sub-*, *trans-*, *ultra-*) – priešdėliu⁹. Taip pat reikia turėti galvoje, kad žodis negali neturėti šaknies (jei, pvz., *bio-* žodyje *biologija* laikytume priešdėliu, o *-logija* – priesaga (plg. Cho 2019, 149)¹⁰. Tačiau neretai prireiktų ir kitų kriterijų, ypač maišybos (atskalų) atveju.

2.3. Semantiniai požymiai

Minėtas tam tikra prasme eksperimentinis sumanymas *Žodžių darybos vedlyje* padaryti įvairesnę paiešką pagal semantinius kriterijus, bandant derinti darybos ir leksinės semantikos dalykus. ŽDV semantiniai požymiai susiję būtent su leksine darinių reikšme, kuri, kaip žinia, nėra tas pats, kas darybos reikšmė. Primintina, kad šios darinių reikšmės yra skirtingos prigimtys. Darybos reikšmė yra struktūrinė, ji darybos metu susidaro iš pamatinio (-ių) žodžio (-ių) ir darybos formanto reikšmių bei jų santykio (Urbutis 2009, 172–177, Keinys 1999, 106–107, Jakaitienė 1988, 86–92), tai tik „apytikrė žodžio sandaros rodoma semantinė schema“ (Urbutis 2009, 174). Pavyzdžiui, galūnės *-(i)us* vedinio *stalius* (: *stalas*) leksinė reikšmė yra ‘meistras, dirbantis baldus’, darybos reikšmė – ‘kas daro stalus’, o iš būdvardžio *atviras*, *-a* su priesaga *-(i)ukas* padarytas *atvirukas* 1. ‘pašto lapelis (dažnai su vaizdais) laišku, siunčiamam be voko’; 2. ‘to paties dydžio lapelis su meno kūrinių, miestų, gamtos vaizdais’ (taip DLKŽ apibrėžiamos jo leksinės reikšmės) turi darybos reikšmę ‘kas atviras’. Darybos ir leksinės reikšmės paprastai skiriasi apimtimi, dažniausiai pirmoji yra platesnė (*atvirukas*), rečiau – siauresnė (*stalius*).

Gramatikose leksinių semantinių grupių darybos kategorijose išskirta labai nedaug, pavyzdžiui, jauniklių pavadinimai deminutyvų darybos kategorijoje (*šuniukas, ančiokas, žąsiūkštis, vištinas* „pusaugė, jauniklė višta, dar nededanti“), kultūrinių augalų augtųjų vietų (dirvų) pavadinimai (*bulviena, liniena*) ir kt. ŽDV pratarinėje sakoma, kad „kai kuriais atvejais semantinės žodžių grupės atliepia kurią nors darybos kategoriją arba darybos reikšmę, o kai kada darybos priemonių paiešką labiau sukonkretina“. Tačiau darybos semantikoje *veikėjo pavadinimas* suprantamas tik kaip susijęs su aktyviu veiksmu ar patiriama būseną, nes veikėjų pavadinimai daromi iš veiksmažodžių, o ŽDV leksinių semantinių požymių klasifikacijoje *veikėjo pavadinimas* reiškia tiesiog subjektą, nebūtinai susijusį su veiksmu ar būseną. Pavyzdžiui, numatytas požymis *veikėjas pagal ypatybę*, pagal jį randamos 102 darybos priemonės, kurių absoliuti dauguma priklauso vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimams, vediniai remiasi vardažodžiais (*gražuolis, -ė, gyvūnas, jaunėlis, -ė, margutis, sargas* ir kt.). Šis požymis nurodytas ir kaip būdingas galūnės *-is, -ė* (*-ys, -ė*). vediniams, pavyzdžiui, *plepys, -ė, žliumbis, -ė, neregys, -ė*. Tai yra veikėjų ir veiksmažodžinės ypatybės turėtojų pavadinimai. Veikėjo semantinis požymis tinka *plepys, -ė* (: *plepėti*) ir *žliumbis, -ė* (: *žliumbti*) atvejais, o ypatybės turėtoju laikytinas *neregys, -ė*, nes jo pamatinis veiksmažodis *neregėti* nereiškia aktyvaus veiksmo. Tačiau ir šiuo atveju ypatybė yra veiksmažodinė, ji darybos semantikos prasme nesuplaktina su vardažodine, plg. *kuprius, -ė* (: *kupra*), *kurčius, -ė* (: *kurčias, -ia*). Taigi ne visada apie paiešką pagal semantinius požymius galima kalbėti kaip apie jos sukonkretinimą, kartais jie gali ir klaidinti. Be to, kai aprašuose greta pateikiami darybos kategorijos, darybos reikšmės ir semantinių požymių duomenys, visai tikėtina, kad plačioji visuomenė supras, jog visi trys dalykai vienoda apimtimi būdingi darybos priemonei. Ne kiekvienas, ieškantis informacijos apie žodį *basutės* ir pamatęs jo darybos priemonės – priesagos *-utis, -ė* – apraše semantinį požymį *veikėjas pagal ypatybę*, atsivers ŽDV pratarinę, kurioje sakoma, kad „semantinis požymis nebūtinai būdingas visiems tos pačios darybos priemonės dariniams“, nes greta semantinių požymių pateikiamos darybos reikšmės yra kaip tik tokios, t. y. būdingos visiems dariniams. ŽDV operuojama kategorinės darybos reikšmės sąvoka, ji iš prigimties yra visaapimanti, o išskiriant požymius tarsi einama priešinga kryptimi – nuo atskirų darinių. Išeitų, kad semantinis požymis būdingas ne visiems darybos priemonės dariniams, bet pagal jį ieškoma būtent darybos priemonių, o ne konkrečių pavyzdžių. Leksinių semantinių požymių sistema ŽDV dar nėra baigta ir ne visos darybos priemonės pagal numatytus požymius jau sužymėtos. Kol kas nėra visiškai aišku, ar ji padeda greičiau ir tiksliau rasti ieškomus duomenis, ar paieškos rezultatai visais

atvejais yra visiškai patikimi. Tikroji padėtis turėtų geriau matytis ŽDV sukaupus daugiau darinių.

Baigiamosios pastabos

1. Žodžių darybos vedlys (pagal pagrindinį tikslą – teikti informaciją norintiems sukurti naują pavadinimą) sukurtas tik daiktavardžių. Kitų kalbos dalių (būdvardžių, veiksmažodžių,rieveksmių) kitokia darybos struktūra, kitos darybos kategorijos (rieveksmiai darybos kategorijomis apskritai neskirstomi), taigi daiktavardžių darybos struktūrinis modelis jiems aprašyti netinka. Norint sukurti išsamų dabartinės lietuvių kalbos žodžių darybos žinyną, ŽDV galėtų būti panaudotas kaip duomenų sandaupa, tačiau duomenų bazę reikėtų kurti naujai. Pagrindą, žinoma, sudarytų dabartinė daiktavardžių darybos duomenų struktūra, kurią reikėtų pakoreguoti atsižvelgiant į kitų kalbos dalių žodžių darybos duomenis, kartu ištaisius pastebėtus trūkumus ir, kiek įmanoma, išsprendus kilusius daiktavardžių darybos duomenų pateikimo klausimus.

Taip pat ŽDV dar turi būti gausiai papildytas darinių pavyzdžiais, kad jame galima būtų rasti informacijos ne tik apie žodžių darybos priemones ir dėsningumus, bet ir išsiaiškinti konkrečių žodžių darybą.

2. Darybos priemonių homonimiškumas turėtų būti peržymėtas remiantis pirmiausia tos pačios rūšies darybos priemonių skirtingos kilmės ir skirtingos semantikos kriterijais, taip pat atsižvelgiant į jų darumą. Orientuojantis pirmiausia į plačiąją visuomenę homonimų žymėjimo sistema negali būti pernelyg sudėtinga. Dėl to greičiausiai „mobiliąsias“ darybos priemones reikėtų numeruoti vienu homonimų eilės numeriu, o ne vyriškosios ir moteriškosios giminės formoms naudoti atskirą numeraciją.

3. Svetimkilmiai žodžių darybos formantai, pradiniai ir baigiamieji, pirmiausia pateiktini kaip ŽDV priedas, kuriame nurodytinios reikšmės, jų suteikiamos dariniams, ir darinių pavyzdžiai. Vėliau reikėtų šį priedą integruoti į patį ŽDV, pertvarkant pastarojo duomenų struktūrą pagal kitų kalbos dalių darybos duomenis. Tuomet taip pat būtų galima automatinė greitoji ir detalioji informacijos apie šiuos tarptautinius formantus paieška.

4. Leksinių semantinių požymių sistema dar kuriama, tikslinama, laikas ir gausiau sukaupiti darinių pavyzdžiai parodys, kiek ji naudinga ir kaip sekasi derinti darybos ir

leksinės semantikos dalykus, ar koks nors požymis nėra tik atskiro darinio sema, o tikrai būdingas bent daliai darinių, pagal jį sudarančių tam tikrą leksinę semantinę grupę. Praverstų ir ŽDV naudotojų, ypač ne žodžių darybos specialistų, apklausos, kurias išanalizavus būtų lengviau orientuotis, ar dabar vartojami semantinių požymių pavadinimai neklaidina ieškant duomenų apie žodžių darybos priemones.

Šaltiniai ir literatūra

- AHD – *The American Heritage dictionary of the English Language*. Prieiga internetu: <https://www.ahdictionary.com/> [žiūrėta 2022 07 15].
- Aleksaitė, Agnė. 2021. Lietuvių kalbos naujadarų neoklasikinės darybos polinkiai: Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno atvejis. *Lituanistica* 67, nr. 1 (123), 64–78. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija. Prieiga internetu: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/article/view/4394/3496> [žiūrėta 2021 07 29].
- Aleksaitė, Agnė. 2022. *Lietuvių kalbos naujažodžių daryba (2011–2019 m. Naujažodžių duomenyno pagrindu)*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Bauer, Laurie, Rochelle Lieber, Ingo Plag. 2013. *The Oxford Reference Guide to English Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Beliaeva, Natalia. 2019a. Blending in Morphology. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. Prieiga internetu: <https://oxfordre.com/linguistics/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-511> [žiūrėta 2022 06 14].
- Beliaeva, Natalia. 2019b. Blending creativity and productivity: on the issue of delimiting the boundaries of blends as a type of word formation. *Lexis. Journal in English Lexicology* 14, 1–22. Prieiga internetu: <https://journals.openedition.org/lexis/4004> [žiūrėta 2022 07 10].
- BTSRJ – Кузнецов, Сергей Александрович, гл. ред. 2002. *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт.
- CALD – *The Cambridge Advanced Learner's Dictionary*. Prieiga internetu: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english> . [žiūrėta 2022 07 15].
- CED – *Collins English Dictionary*. Prieiga internetu: <https://www.collinsdictionary.com> [žiūrėta 2022 07 15].
- Cho, Eun Jung. 2019. A Cognitive Approach to Productive Word-Formation in Neologisms: Focusing on-gate Words. *The Journal of Modern British & American Language & Literature* 37(1), 141–60. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/331480571_A_Cognitive_Approach_to_Productive_Word-Formation_in_Neologisms_Focusing_on-gate_Words [žiūrėta 2022 05 18].

- Dimela, Eleonora, Angela Ralli. 2009. Prefixation versus Compounding: A Case Study from the dialects of Aivali and Moschonisia. *Patras Working Papers in Linguistics Special Issue: Morphology* 1. Angela Ralli, ed. Patras: Centre of Modern Greek Dialects, Department of Philology, University of Patra. 95–106.
- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internetu: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> [žiūrėta 2021 10 09].
- DLKŽ – Keinys, Stasys, vyr. red. 2021. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 8-as pataisytas ir papildytas leidimas, elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/> [žiūrėta 2022 08 04].
- DLKG – Ambrazas, Vytautas, red. 2006. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. 4-as pataisytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- DPSCF – *A Dictionary of Prefixes, Suffixes, and Combining Forms from Webster's Third New International Dictionary, Unabridged* 2002. Prieiga internetu: https://secure.spellingbee.com/forms/M_W_pre_suf_comb.pdf [žiūrėta 2022 07 30].
- E. kalba – *Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“* 2015–2022. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/> [žiūrėta 2022 07–08].
- ESE – *Энциклопедический словарь естествознания*. Prieiga internetu: <https://estestvoznanie.slovaronline.com/> [žiūrėta 2022 07 21].
- ESRJMF – *Этимологический онлайн-словарь русского языка Макса Фасмера*. Prieiga internetu: <https://lexicography.online/etymology/vasmer/> [žiūrėta 2022 07 22].
- Girčienė, Jurgita. 2013. Stilistiniai naujadarai internete. *Šiuolaikinės stilistikos kryptys ir problemos*. Vilnius: Edukologija. 78–88.
- Inčiuraitė, Lina. 2013. On the question of neoclassical compounds in Lithuanian. *Verbum* 4, 60–69. Prieiga internetu: <https://www.zurnalai.vu.lt/verbum/article/view/4982/3250> [žiūrėta 2022 04 01].
- Inčiuraitė-Noreikienė, Lina, Bonifacas Stundžia. 2015. On word formation patterns of hybrid neoclassical nouns and adjectives in Lithuanian. *Contributions to Morphology and Syntax*. Proceedings of the Fourth Greifswald University Conference on Baltic Languages. Artūras Judžentis and Stephan Kessler ed. Berlin: Logos Verlag. 27–50.
- Interleksis – Kinderys, Algimantas, ats. red. 2003. *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas INTERLEKSIS*. Vilnius: Alma littera.

- Jakaitienė, Evalda. 1988. *Lėksinė semantika*. Vilnius: Mokslas.
- Jurado, Alejandro Barrena. 2019. A study on the ‘wordgasm’: the nature of blends’ splinters. *Lexis. Journal in English Lexicology* [online] 14, 1–49. Prieiga internetu: <http://journals.openedition.org/lexis/3916> [žiūrėta 2022 07 10].
- Keinys, Stasys. 1999. *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Lexico. Oxford English and Spanish Dictionary, Synonyms, and Spanish to English Translator*. Prieiga internetu: <https://www.lexico.com/> [žiūrėta 2022 07 15].
- LKG – Ulvydas, Kazys, red. 1965. *Lietuvių kalbos gramatika* 1. Vilnius: Mintis.
- LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca* 1-8, 1972–1996. Rīga: Zinātne.
- Mattiolo, Elisa. 2018. Paradigmatic morphology splinters, combining forms, and secreted affixes. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 15 (1), 2–22.
- Marchand, Hans. 1969. *The Categories and Types of Present-day English Word Formation: a Synchronic–Diachronic Approach*. 2nd edition. München: C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung.
- MAS – Евгеньева, Анастасия Петровна, ред. 1981—1984. *Малый академический словарь* 1-4, 2-е изд., испр. и доп. Москва: Русский язык. Prieiga internetu: <https://lexicography.online/explanatory/mas/> [žiūrėta 2022 07 21].
- Mikelionienė, Jurgita. 2002. Analogija lietuvių kalbos žodžių daryboje. Potenciniai ir okaziniai dariniai. *Acta Linguistica Lithuanica* 46, 73–80.
- Miliūnaitė, Rita. 2022. *Įvairuojantys ir nauji lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčių kryptys*. Mokslo monografija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2022. ISBN 978-609-411-322-2, doi.org/10.35321/e-pub.42.lietuviu-kalbos-pokyciai.
- MLVV – Zuicena, Ieva red. *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Prieiga internetu: <https://mlvv.tezaurs.lv/> [žiūrėta 2022 07 15].
- MSV – Vinķele, Rūta. 2007. *Medicīnas svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Avots.
- MW – *Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus*. Prieiga internete: <https://www.merriam-webster.com/> [žiūrėta 2022 07 10].
- ND – Miliūnaitė, Rita, Agnė Aleksaitė. *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* [tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.]. Rita

- Miliūnaitė sud. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/naujazodziai/> [žiūrėta 2022 07 10–20].
- NSIS – Захаренко, Елена Николаевна, Л. Н. Комарова, И. В. Нечаева. 2003. *Новый словарь иностранных слов*. Москва: Азбуковник.
- nsrjts – Ефремова, Татьяна Федоровна. 2001. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный 1-2*, Москва. Русский язык.
- OALD – *Oxford Advanced Learners Dictionary*. Prieiga internetu: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> [žiūrėta 2022 07 15].
- OK – *Орфографический конкорданс*. Prieiga internetu: <http://slovari.ru/default.aspx?s=0&p=5622> [žiūrėta 2022 07 21].
- OS – Лопатин, Владимир Владимирович. 2007. *Орфографический словарь*, 2-е издание. Москва: Институт русского языка имени В. В. Виноградова. Prieiga internetu: <https://orthographical.slovaronline.com/> [žiūrėta 2022 07 21].
- Pakerys, Jurgis 2013–2014. Naujųjų skolinių duomenų bazės veiksmazodžių morfologija. *Taikomoji kalbotyra* 3. 1–26 Prieiga internetu http://nsdb.sociolingvistika.lt/failai/files/PDF/Pakerys_2013_Nauj%C5%B3j%C5%B3%20skolini%C5%B3%20duomen%C5%B3%20baz%C4%97s%20veiksma%C5%BEod%C5%BEi%C5%B3%20morfologija.pdf.
- Pirani, Laura. 2008. Bound Roots in Mandarin Chinese and Comparison With European “Semi-Words”. *Proceedings of the 20th North American Conference on Chinese Linguistics (NACCL-20)*. Volume 1. Marjorie K.M. Chan and Hana Kang ed. Columbus, Ohio: The Ohio State University. 261–277.
- PSIS – Музрукова, Татьяна Геннадьевна, Нечаева, Ия Вениаминовна (ред.) 2001. *Популярный словарь иностранных слов*. Москва: Азбуковник.
- Raciburskaja, Larisa. 2009. Рацибурская, Лариса Викторовна. *Словарь уникальных морфем современного русского языка*. Москва: ФЛИНТА.
- RSS – Шведова, Наталия Юльевна, ред. 1998. *Русский семантический словарь*. Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений. Москва: Азбуковник.
- Rudaitienė, Vida. 2002. Žodžiai su prepoziciniais dėmenimis *info-*, *pop-*, *porno-*. *Žmogus ir žodis* (4) 3, 39–45.
- Rutkienė, Lina. 2021. *Statybos terminijos dūriniai: formavimasis ir raida*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos insitutas.

- SIS – Комлев, Николай Георгиевич. 2006. *Словарь иностранных слов*. Москва: ЭКСМО.
- SV 1996 – *Svešvardu vārdnīca*. Rīga: Norden.
- SV 1999 – Baldunčiks, Juris. 1999. *Svešvardu vārdnīca*. Rīga: Jumava.
- ten Hacken, Pius. 2012. Neoclassical word formation in English and the organization of the lexicon. *Selected papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics*. Z. Gavriilidou, A. Efthymiou, E. Thomadaki & P. Kambakis-Vougiouklis (eds). Komotini: Democritus University of Thrace. 78–88. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/280805473_Neoclassical_word_formation_in_English_and_the_organization_of_the_lexicon [žiūrėta 2022 07 27].
- ten Hacken, Pius, Renáta Panocová. 2014. Neoclassical Formatives in Dictionaries. *Proceedings of the 16th EURALEX International Congress, The User Focus* (15–16 July 2014). Bolzano / Bolzen: EURAC Research. 1059–1072. Prieiga internetu: https://www.academia.edu/19688763/Neoclassical_Formatives_in_Dictionaries [žiūrėta 2022 07 22].
- Tomić, Gorica. 2019. On a New Type of Word-Forming Element in Serbian. *Filolog* 20, 248–266.
- TSRJ – Ожегов, Сергей Иванович, Наталия Юльевна Шведова. 2006. *Толковый словарь русского языка*. Издание 4-е, доп. Москва: ИТИ Технологии.
- TŽŽ 2013 – Kaulakienė, Angelė et al. (red.). 2013. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
- Urbutis, Vincas. 2009. *Žodžių darybos teorija*. 2 leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Veisbergs, Andrejs. 2018. Word-formation pattern borrowing in Latvian. *Baltic Journal of English Language, Literature and Culture* 8, 129–146. Prieiga internetu: https://www.academia.edu/47176570/Word_Formation_Pattern_Borrowing_in_Latvian [žiūrėta 2022 07 28].
- ŽDV – Murmulaitytė, Daiva, Agnė Aleksaitė. 2021: *Žodžių darybos vedlys*. [elektroninis išteklius]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internetu: ekalba.lt/zodziu-darybos-vedlys/ [žiūrėta 2022 05 06].
- WNWCD – *Webster's New World College Dictionary* 2010, 4th edition. Prieiga internetu: <https://www.yourdictionary.com/about/websters-new-world-college-dictionary.html> [žiūrėta 2022 07 10].

WNWD – Neufeld, Victoria E., editor-in-chief. 1988. *Webster's New World Dictionary of American English*, 3rd college ed. Cleveland & New York: Webster's New World.

undefined

- 1 Plg. L. Raciburskajos „Unikalių dabartinės rusų kalbos morfemų žodyne“ (2009) išskiriant priesagas į galūnę neatsižvelgiama, todėl, pavyzdžiui, -ин- žodžiuose баран-ин-а ir сахар-ин laikoma homoniminėmis priesagomis.
- 2 Kilmės atžvilgiu garantija, be abejo, skolinys, tačiau lietuvių kalboje jis priskirtinas koreliaciniams dariniams. Tokie žodžiai funkcionuoja kaip dariniai „dėl darybos santykių, susidariusių su kitais tų pačių šaknų svetimos kilmės žodžiais“ (Urbutis 2009, 292–293). Daugiau apie koreliacinę darybą žr. Marchand 1969, 216–219; Pakerys 2013, 2; Inčiūraitė, Stundžia 2015, 32–33.
- 3 Terminai, apibendrintai įvardijantys tokias žodžių dalis ir atskiras jų rūšis, mokslinėje literatūroje labai įvairuoja (Inčiūraitė 2013, 60–61; 2017, 39–41; Rutkienė 2021, 23–28; Miliūnaitė 2022, 233, 313). Jie vadinami tarptautiniais / neoklasikiniais dėmenimis, afiksoidais (prefiksoidais, sufiksoidais), pradinėmis ir baigiamosiomis dūrinių dalimis (dėmenimis), sudedamosiomis dalimis, sietiniais kamienais ir pan., dar plg. neoclassical formatives (ten Hacken 2012, ten Hacken, Panocová 2014), semi-affixes (Marchand 1969; Pirani 2008, 269–273; Veisbergs 2018, 140 ir kt.). Anksčiau buvo labiau akcentuojama jų vartoseną daugelyje ar bent keliose (ypač Europos) kalbose, t. y. tarptautiškumas, dabartinėje kalbotyroje tarsi aktualesnė kilmė iš klasikinių kalbų. Ši terminų tema verta atskiros straipsnio. Šiuokart tik pasakytina, kad plačiai visuomenei, matyt, svarbu tik svetima šių darybos priemonių kilmė ir morfeminis statusas (rūšis) ar bent vieta žodyje, ir terminai turėtų būti kuo paprastesni.
- 4 Išsamiau apie neoklasikinius naujadarus ir jų formantus ND žr. Aleksaitė 2021.
- 5 „[...] originally (mostly) nonmorphemic portions of a word that have been split off and used in the formation of new words with a specific new meaning“ (Bauer, Lieber, Plag 2013, 459).
- 6 „Some of the splinters show the potential to become well-established bound morphemes, i.e. combining forms, through regularity in use or semantic generalisation and specialisation.“ (Tomić 2019, 248).
- 7 Daugiau apie šį reiškinių, įvairuojančias angliško termino sampratą, diachroninės ir sinchroninės skaidos aspektus bei su tuo susijusias interpretacijas anglų ir kitose kalbose žr. Jurado 2019;

Beliaeva 2019a, 9; Beliaeva 2019b, 8–17; Tomić 2019; Cho 2019; Mattielo 2018.

- 8 <https://www.delfi.lt/maistas/skoniu-naujienos/skirmante-dalijasi-gardaus-pagardo-krapesto-receptu-be-jo-nebeisivaizduoju-salotu-sriubu-makaronu-patiekalu.d?id=90726417>, žiūrėta 2022 07 20.
- 9 Apskritai prefiksacijos ir dūrybos panašumas ar skirtis yra sena morfologijos problema, kalbant ne tik apie svetimos kilmės (neoklasikinius) darybos formantus. Plg. „[...] prefixation and compounding have also differences. Their most striking difference lies on the fact that prefixes have a functional character which characterizes a limited set of closed-class elements. On the contrary, the left-hand constituents of compounds have a lexical content, i.e. they are lexemes, stems or words, depending on the language one deals with. As such, they are usually members of an open class. This difference is crucial to the consideration of prefixation and compounding as distinct word-formation processes, although their similarities make the borderline of the two processes particularly fuzzy.“ (Dimela, Ralli 2009, 106).
- 10 Plg. „Combining forms are similar to affixes but can have a bit more lexical substance to them. Unlike affixes, combining forms are substantial enough to form a word simply by connecting to an affix, such as when the combining form cephal- joins with the suffix -ic to form cephalic. A combining form can also differ from an affix in its being derived from an independent word. For example, para- is a combining form in the word paratrooper because in that word it represents the word parachute. Para- is a prefix, however, in the words paranormal and paramedic. A combining form can also be distinguished historically from an affix by the fact that it is borrowed from another language in which it is descriptively a word or a combining form, such as the French mal giving English the mal- in malfunction.“ (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/combining%20form>; žiūrėta 2022 07 18).

Available in:
<https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=692574304001>

How to cite

Complete issue

More information about this article

Journal's webpage in redalyc.org

Scientific Information System Redalyc
Network of Scientific Journals from Latin America and the
Caribbean, Spain and Portugal
Project academic non-profit, developed under the open access
initiative

Daiva Murmulaitytė
Žodžių darybos vedlys plačiajai visuomenei ir specialistams
Word Formation Guide for the general public and specialists

Lietuvių kalba
no. 17, p. 8 - 24, 2022
Vilniaus Universitetas, Lithuania
irena.smetoniene@flf.vu.lt

/ ISSN-E: 1822-525X

DOI: <https://doi.org/10.15388/LK.2022.2>

CC BY 4.0 LEGAL CODE

Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.